

K R O K N I K A

JÓZEF CHRZĄSZCZEWSKI

(1891–1964)

W dniu 11 września 1964 r. odszedł na zawsze z szeregów wybitnych chemików polskich docent dr Józef Chrząszczewski. Śmierć Jego okryła głęboką żałobą liczne grono oddanych Mu przyjaciół i młodzieży, dla której był Nauczycielem akademickim i Wychowawcą.

Józef Chrząszczewski urodził się w dniu 4 marca 1891 r. w Kijowie. Po uzyskaniu matury przy Kijowskim I Gimnazjum w 1911 r. wstąpił na wydział przyrodniczy Uniwersytetu Kijowskiego. W 1917 r. na podstawie pracy pt. „Przyczynki do chemii kwasu pruskiego”, uzyskuje stopień kandydata nauk. Następnie do 1920 r. pracuje naukowo pod kierunkiem prof. dr Sergiusza Reformackiego, będąc równocześnie zatrudnionym w Wytwórni Gazów Bojowych w Kijowie. W tym okresie prowadzi również wykłady w Kijowskim Uniwersytecie Ludowym. W 1920 r. przybywa do Polski przywożąc ze sobą bogatą i cenną kolekcję minerałów ze złóż uralskich, którą bezinteresownie przekazuje Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie. W Polsce podejmuje się rozwiązywania problemów chemicznych z zakresu obrony kraju w charakterze kierownika referatu Wydz. Chem.

Dep. Art. i Uzbr. MSW. Między innymi wnosi poważny wkład do opracowania oryginalnej metody otrzymywania luizytu, zaś w 1924 r. uruchamia pierwszą w Polsce wytwórnię węgla aktywowanego w Zegrzu pod Warszawą, opierając się na badaniach prowadzonych wspólnie z prof. dr W. Świętosławskim. W 1928 r. zostaje odznaczony medalem 10-lecia niepodległości Polski. W latach 1926–1934 pełni w stopniu majora funkcję kierownika Warsztatów Amunicji Specjalnej w Warszawie, a następnie do 1939 r. – sekretarza Komisji Obrony Przeciwigazowej. Jednocześnie prowadzi wykłady w Wojskowej Szkole Gazowej i na kursach specjalnych. W 1935 r. otrzymuje Złoty Krzyż Zasługi. Po wrześniu 1939 r. przedostaje się do wojsk sojuszniczych na zachodzie, gdzie pełni obowiązki wykładowcy i instruktora z zakresu chemii gazów bojowych, materiałów wybuchowych i zapalających. Za swą działalność otrzymuje odznaczenia: Gwiazda Afryki, Gwiazda Italii, War Medal. W 1947 r. wraca do kraju, gdzie jako pracownik naukowy przy Katedrze Chemii Organicznej Uniwersytetu Łódzkiego prowadzi wykłady i ćwiczenia z analizy i technologii chemicznej oraz wykłady z zakresu chemii i technologii bojowych środków chemicznych. W ten sposób tworzy się zalążek nowej katedry. Pragnąc przyjść z pomocą studentom, którzy dotkliwie odczuwali w tym cza-

się brak podręczników na poziomie akademickim, Zmarły podejmuje wielką i prawie bezinteresowną pracę napisania szeregu skryptów.

W 1950 r. zostaje utworzona przy Uniwersytecie Łódzkim Katedra Technologii Chemicznej, której kierownictwo zostaje powierzone kand. nauk (doktorowi) Józefowi Chrzęszczewskiemu w stopniu zastępcy profesora, a następnie docenta doktora. Katedra nie posiada wprawdzie własnego lokalu, tym niemniej jednak dzięki zdolnościom organizacyjnym i bogatemu doświadczeniu naukowemu Kierownika prace naukowe i dydaktyczne rozwijają się pomyślnie. Usilne zabiegi doc. dr J. Chrzęszczewskiego doprowadzają w 1954 r. do przyznania Katedrze Technologii własnego lokalu. W organizowanie pracy w nowym lokalu włożył Zmarły dużo wysiłku.

Spośród kilkudziesięciu prac magisterskich wykonanych pod kierunkiem Zmarłego, wiele znalazło zastosowanie w przemyśle, np. prace dotyczące barwienia włókien kaazeinowych w masie, termicznego dojrzewania alkaliceleulozy, apretur niezmywalnych. Zmarły współpracował również z Instytutem Higieny w Łodzi nad metodami oznaczeń szkodliwych zanieczyszczeń w powietrzu.

Główne jednak zainteresowania Zmarłego poświęcone były regeneracji siarki z odpadków przemysłowych. Wyłonił się stąd kierunek badań w Katedrze Technologii poświęcony analizie i kinetyce procesów obejmujących związki siarki. O owocności tego kierunku świadczą liczne publikacje pracowników Katedry, wykonana praca kandydacka oraz współpraca z placówkami naukowymi i przemysłowymi.

W 1957 r. Zmarły w uznaniu położonych zasług zostaje odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Z dniem 30 września 1961 r. stosunek służbowy z doc. dr J. Chrzęszczewskim zostaje rozwiązany ze względu na przekroczenie wieku emerytalnego. Pomimo tego Zmarły do ostatnich swoich chwil żywo interesował się rozwojem zorganizowanej przez siebie placówki, radując się głęboko, gdy prace katedry znajdowały uznanie innych badaczy, służąc radą i pomocą przy napotykanym trudnościach.

Na podkreślenie zasługuje działalność społeczna Zmarłego, który obok obowiązków kierownika katedry i prodziekana Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii UŁ pełnił również przez szereg lat odpowiedzialne funkcje w Polskim Towarzystwie Chemicznym i Łódzkim Towarzystwie Naukowym, poza tym był kierownikiem olimpiad chemicznych, członkiem komitetu naukowego Głównego Instytutu Górnictwa i in.

Zmarły pozostawił bogatą spuściznę naukową w postaci publikacji naukowych, skryptów i pozycji monograficznych. W okresie do 1939 r. publikuje prace związane z obronnością kraju. Jego praca pt. „Zasady konstrukcji sprzętu ochrony przeciwgazowej” została przetłumaczona na język duński i za nią został nagrodzony przez Danię Krzyżem Rycerskim Dannebrog. W okresie powojennym Zmarły opracował skrypty poświęcone chemii i technologii bojowych środków chemicznych, opartych w znacznej mierze o własne badania autora, skrypty z zakresu technologii chemicznej ogólnej oraz technologii barwników i półproduktów. Wymienione skrypty obejmują łącznie ok. 2000 stron maszynopisu i cieszą się należnym uznaniem za wysoki poziom naukowy i jasność przedstawionego materiału.

Poza skryptami i pracami monograficznymi, Zmarły jest autorem 19 publikacji naukowych z dziedziny gazów bojowych, związków siarki i analizy chemicznej.

W osobie Zmarłego utracił Uniwersytet Łódzki niestrudzonego pracownika nauki, serdecznego wychowawcę i przyjaciela młodzieży oraz światłego kierownika naukowego.

Mieczysław Wroński

BIBLIOGRAFIA PUBLIKACJI JÓZEFA CHRZĄSZCZEWSKIEGO

1. Zasady konstrukcji sprzętu o-p-gaz, *Przegląd Artylerii*, 1925, 60.
2. Fosgen i jego analogi, tamże, 1929, 12.
3. Chloropikryna i jej analogi, tamże, 1929, 10.
4. Badania reakcji zachodzącej między dwusiarczkiem węgla i etanoloaminą w warunkach odsiarkowywania gazów przemysłowych, *ŁTN, Acta Chim.*, 1956, 2, 27. (Wspólnie z M. Kosińskim i D. Kupską).
5. Synteza kwasu etylenodwuaminoczworoocowego oraz oznaczanie dokładności pomiarów twardości wody, *Zesz. Nauk. UŁ, Ser. II*, 1956, 2, 78. (Wspólnie z Z. Smałem i L. Walendziakiem).
6. Wyznaczanie izoterm adsorpcji dwusiarczku węgla na węglu aktywowanym typu norit, *ŁTN, Acta Chim.*, 1956, 2, 7. (Wspólnie z J. Strumińskim i M. Wrońskim).
7. Sposób wytwarzania wskaźników sulfoftaleinowych, Patent 39949. (Wspólnie z M. Kosińskim i M. Wrońskim).
8. Sposób przędzenia włókien wiskozowych, Patent 39946. (Wspólnie z M. Wrońskim).
9. Nowa metoda otrzymywania wskaźników sulfoftaleinowych, *Przem. Chem.*, 1956, 12, 647. (Wspólnie z M. Kosińskim i M. Wrońskim).
10. Nowy sposób przędzenia włókien wiskozowych, tamże, 1956, 12, 647. (Wspólnie z M. Wrońskim i B. Graczykiem).
11. Wskaźniki sulfoftaleinowe, opracowanie metody otrzymywania, *Zesz. Nauk. UŁ, ser. II*, 1957, 3, 145. (Wspólnie z M. Kosińskim).
12. Rozpuszczalność dwusiarczku węgla w wodnych roztworach elektrolitów, tamże 1957, 3, 133. (Wspólnie z M. Wrońskim i A. Leszczyńską).
13. Adsorpcja dwusiarczku węgla na węglu aktywnym typu norit w obecności pary wodnej i powietrza, tamże, 1957, 3, 139. (Wspólnie z M. Wrońskim i J. Michalskim).
14. Prosta metoda wyznaczania izoterm adsorpcji w układzie gaz-ciało stałe, *Roczn. Chem.*, 1957, 31, 197. (Wspólnie z M. Wrońskim).
15. Oznaczanie izoterm adsorpcji metanolu na celulozie w zależności od stopnia wilgotności i od temperatury, *Zesz. Nauk. UŁ, Ser. II*, 1958, 4, 177. (Wspólnie z M. Wrońskim i L. Przybylakiem).
16. Nowe wskaźniki kompleksometryczne pochodne kwasu anilinodwuocowego, tamże, 1959, 6, 107. (Wspólnie z M. Wrońskim i W. Goworkiem).
17. Kinetyka tworzenia polisiarczku metylenu, tamże, 1959, 6, 115. (Wspólnie z J. Bogdańskim).
18. The kinetics of the reaction between hydrogen sulphide and formaldehyde, *ŁTN, Acta Chim.*, 1960, 4, 11. (Wspólnie z J. Bogdańskim).
19. Miareczkowanie soli srebra roztworem cyjanku potasu, *Zesz. Nauk. UŁ, Ser. II*, 1961, 10, 201. (Wspólnie z M. Wrońskim).

SKRYPTY I POZYCJE MONOGRAFICZNE

1. Przemysł chemiczny Rosji Sowieckiej, ok. 110 stron, wydana nakładem *Przeglądu Artylerii* w 1931 r.
2. Vademecum obrony p-lotn. i p-gaz. ludności cywilnej, ok. 928 stron, praca zbiorowa pod redakcją J. Chrząszczewskiego i W. Radziszewskiego, wydana nakładem ZUS w 1936 r.

3. Chemia i technologia bojowych środków chemicznych, nakł. Spółdzielni Akadem. w Łodzi, 1950 r.
4. Technologia chemiczna w zarysie, część ogólna, PWN, Łódź, 1951.
5. Chemia i technologia paliw, PWN, Łódź, 1951.
6. Wielki przemysł chemii nieorganicznej, PWN, Łódź, część I – 1951, część II – 1952.
7. Technologia związków krzemu, PWN, Łódź, 1952.
8. Chemia i technologia barwników i półproduktów, PWN, Kraków, 1953.